

ПЕРВОЦВІТ ДРІБНИЙ

Primula minima L.

Родина Первоцвітові — Primulaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Реліктовий вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Європейський вид, поширений у високогір'ї Карпат, Альп та Балкан. В Україні — Чорногора (гг. Петрос, Ребра, Шпиці, Туркул, Гутин-Томнатик, Піп Іван) та Мармарош (г. Піп Іван). Адм. регіони: Ів, Зк.

Чисельність та структура популяцій
Популяції переважно невеликі, іноді фрагментовані, й у більшості з них віковий спектр неповночленні, без ювенільних та іматурних рослин. Проте в урочищах поблизу Шпиць та між Ребрами й Кізьїми Улогами на Чорногорі віковий спектр популяції повночленний. Чисельність рослин у більшості популяцій становить 100–300 парціальних кущів на 1 м².

Причини зміни чисельності
Обмежена кількість відповідних екоотопів, можливо, господарська діяльність людини, хоча здатний переносити значне рекреаційне навантаження.

Умови місцезростання
Субальпійський та альпійський пояси на висоті 1750–2000 м н. р. м., на схилах різної експозиції, переважно на слабо задернованих ділянках, скелях та їх розщелинах, в асоціаціях *Primulo (minima)-Caricetum curvulae*, *Festucetum pictae*, *Salicetum herbaceae*, *Polytricho-Poetum deylii*, *Soldanello*

hungaricae — *Salicetum kitaibelianaе* (кл. *Junceta trifidi*, *Salicetea herbaceae*, *Arabidetalia caeruleae*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Хамефіт. Напівкущик з інтенсивно галузистими кореневищами двох типів: висхідні — короткі, потужні, й лежачі — довгі, тонкі, що утворюють щільні жорсткуваті куртини. Рослини з мичкуватою кореневою системою та висхідними чи прямостоячими розетковими надземними пагонами висотою всього 2–3(5) см. Нижні частини надземних пагонів багаторічні з ознаками здерев'яніння, моноподіально поновлюються й закінчуються багатолітковими розетками, а репродуктивні пагони — пазушні однорічні безлисті стрі-

ки, що закінчуються поодинокими квітками. Листки з шкірястими лопаткоподібними пластинками 1–2 см завдовжки, цілісними, але з дрібнозубчастою верхівкою. Віночок бузкувато-рожевий, 15–20 мм в діаметрі. Цвіте у липні–серпні, плодоносить у серпні–вересні. Розмноження переважно вегетативне, рідше насіннєве.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють в Карпатському БЗ. Доцільно встановити моніторинг популяцій виду. Заборонено збирання рослин, порушення умов місцезростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне.

Основні джерела інформації
Зиман, 1997; Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; Нестерук, 2003; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976; Zapałowicz, 1889.

Автори: С.М. Зиман, Й.В. Царик
Фото: П. Косінський

АКОНІТ БЕССЕРА

Aconitum besserianum Andr. ex Trautv.
(~ *A. lycoctonum* agr.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення
Подільський ендемік.

Ареал виду та його поширення в Україні
Гологори, Зх. Поділля (пд.), Покуття. Адм. регіони: Лв, Ів, Тр, Чц, Хм, Вн.

Чисельність та структура популяцій
Популяції локальні малочисельні, представлені окремими особинами або невеликими групами. Структура популяцій невідома.

Причини зміни чисельності
Антропогенне навантаження (вирубування лісів), слабе насіннєве відновлення.

Умови місцезростання
Дерново-карбонатні ґрунти (рендзини) у тінистих широколистяних дубово-грабових лісах за участю ясеня і явора (угруповання порядку *Fagetalia sylvaticae* кл. *Querc-Fagetea*), зрідка серед густих чагарників (угруповання кл. *Rhamno-Prunetea*), іноді в затінених карстових воронках, а також на галвинах і узліссях. Мезофіт, карбонатofil.

Загальна біоморфологічна характеристика
Гемікриптофіт. Багаторічна трав'яна рослина 100–150 см заввишки. Стебло прямостояче або полегло, як і листки опушене. Прикореневі листки великі, довгочерешкові, пальчаторозсічені, утворюють напіврозетку; верхні стеблові — менші, майже сидячі. Квітки бруднувато-білі, зібрані у верхівковій китиці, нерідко в нижній частині розгалужені. Шолом конічний, тупий,

12–17 мм завдовжки, у верхній частині 4–5 мм завширшки, носик спрямований донизу. Бокові і нижні чашолистки округлі, 4–6 мм в діаметрі, опушені. Пелюстки 11–15 мм завдовжки, з кільцеподібно вигнутою шпоркою. Тичинки голі, нитки тичинок від середини крилоподібно розширені. Плід з 3–5 багатонасінних опушених листянок. Цвіте у червні–серпні; плодоносить у серпні–вересні. Розмножується насінням, яке проростає протягом квітня — першої половини травня. Проростки розвиваються повільно, рослина зацвітає лише на 5–6 році.

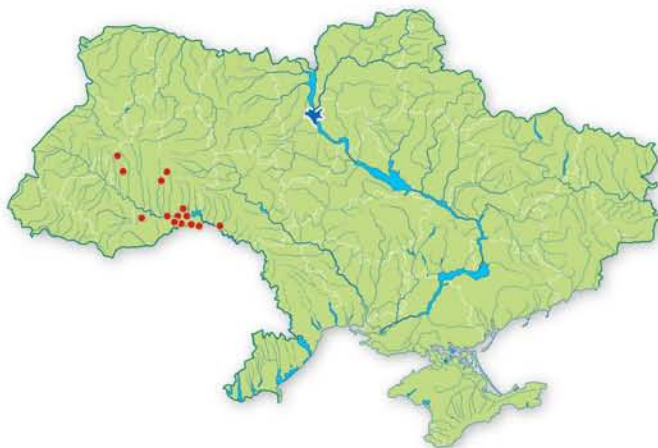
Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Необхідне створення заказників (на схилах правого берега р. Мурафа між с. Бандишів-

ка та с. Грушка Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл., на схилах р. Тарнава між сс. Сурженці, Княжполь, Гоцули Кам'янець-Подільського р-ну Хмельницької обл). Охороняють в заказниках «Княжпільський» і «Совий яр» Кам'янець-Подільського р-ну та «Кошарнинський» Городоцького р-ну Хмельницької обл., а також в ландшафтних заказниках «Бабинська стінка», «Василівський яр» та на території пам'ятки природи «Шишкові горби» Чернівецької обл. Заборонено викопування, зривання квітів, гербаризація, порушення місцезростань.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Вирощують у Кам'янець-Подільському ботанічному саду.

Господарське та комерційне значення
Декоративне, лікарське, отруйна.

Основні джерела інформації
Екофлора України, 2004; Заверуха, 1985; Собко, 2005; ЧКУ, 1996.

Автори: М.М. Федорончук, І.І. Чорней
Фото: Г.І. Оліяр

АКОНІТ ЖАКЕНА

Aconitum jacquinii Rchb.
(*A. anthora* auct. non L.)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Рідкісний.

Наукове значення
Ендемічний вид з диз'юнктивним ареалом.

Ареал виду та його поширення в Україні
Поширений у високогір'ї Сх. Карпат. В Україні — Свидовець (г. Близниця), Черногора (гг. Петрос, Ребра, Шпиці, Гутин-Томнатик) та Чивчин (гг. Чивчин, Гнетеса, Великий Камінь). Адм. регіони: Ів, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій
Для популяцій характерні повночленні вікові спектри й щільність у межах 15–25 особин на 1 м², проте розміри популяцій малі (переважно 10–15 м²) й кількість їх обмежена, тому є підстава вважати, що цьому виду загрожує знищення.

Причини зміни чисельності
Обмеженість сприятливих екоотопів, вузька еколого-ценотична амплітуда.

Умови місцезростання
Субальпійський пояс на висоті 1500–1750 м н. р. м., на схилах переважно пд. експозиції, слабо задернованих ділянках, відслоненнях та осипищах, в асоціаціях *Cystopteridetum fragilis*, *Festucetum pictae*, *Festucetum saxatilis* (кл. *Asplenieta trichomanis*, *Saliceta herbaceae*, *Elyno-Seslerieta*). Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика
Криптофіт. Багаторічна трав'яна рослина з парними дворічними веретеноподібними вертикальними підземними бульбами, з'єднаними горизонтальним столоном, з мичкуватою кореневою системою та прямостоячими поодинокими безрозетковими надземними пагонами 15–30(40) см заввишки. Стеблові листки на черешках 2–4 см завдовжки й з трійчасто-пальчатороздільними пластинками п'ятикутної форми, розсіченими на багато вузьколінійних кінцевих часток. Верхівкові суцвіття малокувіткові, майже головчасті. Квітки з блідожовтою оцвітиною, зигоморфні, з напівкулястим шоломом. Цвіте у липні, плодоносить у серпні. Розмноження виключно насінневе.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони
Охороняють у Карпатському БЗ та заказниках загальнодержавного значення. Доцільно встановити режим заповідності на Чивчині та моніторинг за популяціями виду на всіх гірських масивах. Заборонено збирання та заготівля рослин, порушення місць зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах
Відомостей немає.

Господарське та комерційне значення
Декоративне; отруйний.

Основні джерела інформації
Зиман, 1997; Карпатські сторінки «Червоної книги України», 2002; Малиновський, Крічфалушій, 2002; Малиновський, Царик, Кияк, Нестерук, 2002; ЧКУ, 1996; Чопик, 1976.

Автори: С.М. Зиман, В.Г. Кияк, І.І. Чорней
Фото: Н.М. Сичак, В.В. Буджак

АКОНІТ ОПУШЕНОПЛОДИЙ

Aconitum lasiocarpum (Rchb.) Gáyer
(*A. degenii* auct. non Gáyer)

Родина Жовтецеві — Ranunculaceae

Природоохоронний статус виду
Вразливий.

Наукове значення

Реліктовий (гляціальний) вид на сх. межі ареалу.

Ареал виду та його поширення в Україні

Поширений переважно у Сх. Карпатах, окремі ізольовані локалітети відмічені в Зх. Карпатах (Татрах) та Пд. Карпатах (околиці м. Брашова в Румунії). В Україні зростає в Beskidach, на Чорногорі, в Горганах та на гірському масиві Свидівець–Негровець. На Подільській височині окремі ізольовані локалітети у Медоборах та на Вороняках. На Малому Поліссі єдине місцезнаходження в окол. с. Кліпець в Дубнівському р-ні Рівненської обл. Адм. регіони: Рв, Ль, Ів, Тр, Зк, Чц.

Чисельність та структура популяцій

В Українських Карпатах виявлено десять локальних популяцій виду, на Подільській височині — лише п'ять, більшість із яких було зафіксовано в XIX — першій половині XX ст. і, ймовірно, до нашого часу не збереглися. Найбільш пн.-сх. локалітет виду в околицях с. Кліпець в Дубнівському р-ні Рівненської обл. займає площу близько 300 га, в цій популяції — близько 10 тисяч особин виду.

Причини змін чисельності.

Осушувальні меліораційні зміни гідрологічного режиму місцезростань, суцільні та вибіркові вирубки лісів.

Умови місцезростань.

У Карпатах зростає на висоті 400–1150 м н. р. м. в екотонах між буковими лісами *Dentario glandulosae-Fagetum* та угрупованнями *Alnetum incanae*, по краях заростей вільхи зеленої *Pulmonario (filarszkyana)-Alnetum viridis*, інколи на вологих луках поблизу межі лісу; на Малому Поліссі в ясеневі-вільхових лісах союзу *Alno-Ulmion* на торф'янисто-глеєвих ґрунтах. Мезофіт.

Загальна біоморфологічна характеристика

Геофіт. Багаторічна трав'яна рослина, до 2 м заввишки. Характерна наявність столоноподібних кореневищ, які формуються в пазухах недорозвинених листків. Листки пальчато розсічені, з довгастоклиноподіб-

ними сегментами. Суцвіття розгалужене. Шолом куполоподібний, 20–25 мм завдовжки, 17–19 мм завширшки. Оцвітина голуба або фіолетова, зовні густо залозисто опушена. Тичинки не опушені або злегка опушені. Плодолистки густо залозисто опушені. Цвіте в липні–вересні. Розмножується насінням та вегетативно.

Режим збереження популяцій та заходи з охорони

Охороняють в заказнику «Заплава р. Ікви» (Рівненська обл.). Необхідно створити заказники в місцезнаходженнях виду. Заборонено проведення осушувальної меліорації, збирання рослин та рубок лісу в місцях зростання.

Розмноження та розведення у спеціально створених умовах

Вирощують в Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України.

Господарське та комерційне значення

Декоративне, лікарське.

Основні джерела інформації

Мельник, 2000; Mitka, 2003; Mitka, Starmihler, 2000.

Автори: В.І. Мельник, В.М. Баточенко
Фото: В.І. Мельник

